

**ДО
КОНСТИТУЦИОННИЯ СЪД
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

И С К А Н Е

**от омбудсмана на Република България
за установяване на противоконституционност на чл. 158, ал. 5, изр. трето от
Закона за здравето**

УВАЖАЕМИ КОНСТИТУЦИОННИ СЪДИИ,

На основание чл.150, ал. 3 от Конституцията на Република България се обръщам към Вас с искане да обявите за противоконституционна разпоредбата на чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето (Доп. - ДВ, бр. 110 от 2020 г., в сила от 30.06.2021 г.), която регламентира процедурата по настаняване за задължително лечение на лица с психични разстройства.

Съгласно действащата редакция на разпоредбата, лицето, чието настаняване се иска, трябва да бъде разпитано лично и ако възникне необходимост, се довежда принудително. Когато здравословното състояние на лицето не позволява да се яви в съдебното заседание, съдът е длъжен да придобие непосредствено впечатление за неговото състояние. В тези случаи, както и при обявено извънредно положение, военно положение, бедствие, епидемия, извънредна епидемична обстановка или други форсмажорни обстоятелства, лицето, чието настаняване се иска, както и вещото лице, назначено да даде експертно мнение, може да участват в делото и чрез видеоконференция, като самоличността им се удостоверява от директора на болничното заведение или от упълномощено от него лице.

Считам, че допълненото трето изречение е в противоречие с чл. 4, ал. 1, чл. 30, чл. 56 и чл. 122 от Конституцията на Република България.

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

През декември 2020 г. Народното събрание допълни горепосочената разпоредба чрез Закона за изменение и допълнение на Гражданския процесуален кодекс. Със същия закон бяха направени изменения в подобен смисъл и в Наказателно-процесуалния кодекс (НПК), които Конституционния съд (КС) обяви за противоконституционни на 05.10.2021 г. с решение по дело №12/2021 г.

Според мотивите на законодателя, практиката на работа по случаи, при които е налице необходимост от настаняване на лица с психични разстройства на задължително лечение, показва затруднения във връзка с изискването на разпоредбата на чл. 158, ал. 5 за осигуряване в съдебното заседание на личното присъствие на лицето, чието настаняване се иска. Превеждането на лица, които са на стационарно лечение, е свързано с тяхното транспортиране от лечебното заведение до съда, за което следва да се осигури специализиран транспорт и да се отделят санитарни. Голям брой от лицата са във фаза на обостряне, като представляват потенциална опасност не само за лекарите психиатри, но и за трети лица при контактите им с тях. С направеното предложение се предвижда възможност лицето, чието настаняване се иска, да може да участва в делото и чрез видеоконференция. Това ще се извършва единствено когато здравословното състояние на лицето не позволява да се яви в съдебното заседание, както и при обявено извънредно положение, военно положение, бедствие, епидемия или други форсмажорни обстоятелства. Следователно, според нормотворците, въведената възможност за участие на лицата в делото и чрез видеоконференция представлява допълнителна гаранция за защита на техните права и законни интереси.

Прави впечатление, че приетият текст не съответства напълно на изложените мотиви, доколкото предвижда възможност за дистанционно явяване пред съда, не само на лицето, чието задължително настаняване и лечение се иска, а и на вещото лице, което е назначено да даде експертно мнение.

За сравнение разпоредбата на чл. 64, ал. 2 от НПК, преди да бъде обявена за противоконституционна, гласеше, че при обявено извънредно положение, военно положение, бедствие, епидемия, други форсмажорни обстоятелства или при изразено писмено съгласие на обвиняемия и неговия защитник, обвиняемият може да участва в делото и чрез видеоконференция, като в тези случаи самоличността му се удостоверява от началника на затвора или началника на ареста или от определен от тях служител.

Видно от горното, уредбата на съдебния контрол чрез видеоконференция по чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето е по-рестриктивна и по-увреждаща правата на настаняваното лице от тази по чл. 64, ал. 2 от НПК.

Докато чл. 64, ал. 2, изр. 2 от НПК допускаше видеоконференцията да се провежда при „изразено писмено съгласие на обвиняемия и неговия защитник“, то такава възможност в чл. 158, ал. 5, изр. 3 от Закона за здравето липсва.

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Според сигнали, с които институцията на омбудсмана е сезирана, на практика настаняванията на задължително лечение в момента се гледат рутинно и без да се иска съгласието на никого чрез видеоконференция по скайп, при което настаняваното лице е включено обикновено от Центъра за психично здраве, в което то пребивава след настаняването си там по спешност, а неговият адвокат се намира в съдебната зала и няма никаква връзка с лицето. Това е напълно неприемлива ситуация, още повече когато става дума за уязвим участник в процеса, каквито са лицата с психични разстройства.

Задължителното лечение по своята същност е лишаване от свобода, предвидено в чл. 5, § 1 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, следователно са приложими стандартите за защита от произволно лишаване от свобода, произтичащи от текста на конвенцията, както и от практиката на Европейския съд по правата на човека, приел по редица дела, че съдебният контрол на лишаването от свобода следва да отговаря на основни изисквания за справедлив съдебен процес. Такива определено не са налице в хипотезата на въведената видеоконференция с чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето.

С решението си по гореспоменатото дело КС установи изисквания към правото на защита, които са относими и към съдебния контрол над настаняването на задължително лечение, и на които оспорената разпоредба категорично не отговаря.

Съдът посочи, че „процесуалните гаранции за правата на човека имат първостепенно значение, което за личността може да се окаже практически по-важно от самото материално право. Конституционният съд изрично е приемал, че стандартите относно правото на достъп до съд като част от правото на защита, прилагани в България, не могат да бъдат по-ниски в сравнение с онова, което предвиждат установените международни стандарти (Решение № 3 от 2011 г. по к. д. № 19/2010 г., Решение № 1 от 2012 г. по к. д. № 10/2011 г.). Поради това конституционният законодател е приел, че най-важните процедурни гаранции са иманентно присъщи на правото на лична свобода и неприкосновеност, както то е регламентирано в чл. 30 от Конституцията. Процедурите на национално ниво трябва да се подчиняват на изискванията на принципа на правовата държава и на водещите международни стандарти за защита на основните права, приети от българската държава”.

Изрично се отбелязва, че „спазването на процедурните изисквания е гаранция, че съдията, пред когото непосредствено физически е изправен обвиняемият, ще има непосредствена възможност лично да се увери, че са спазени гаранциите за запазване на достойнството и правото на защита, за да се гарантира, че ограниченията на правото на лична свобода са необходими поради характера на фактите и са пропорционални на целта, която трябва да бъде

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

постигната, и че те не накърняват самия принцип на правото на защита, както и да контролира задържаното лице да не бъде подлагано на изтезания или друго нечовешко или унижително отношение и да не останат тайна за съда незаконосъобразни действия при неговото фактическо задържане. Личната проверка на съдията на тези обстоятелства в присъствието на лицето, чието задържане се иска, в помещение и в сграда на съда е средство за избягване на каквато и да е вероятност върху това лице да бъде упражняван натиск да не сподели със съда определени факти, които го касаят. В случай, че съдът констатира неправомерно въздействие върху обвиняемия, е длъжен да вземе мерки за преустановяването на такова поведение и за неговото установяване по надлежен ред”.

Тези аргументи на конституционните съдии са абсолютно относими към съдебната процедура за задължително настаняване и лечение на лица с психични разстройства, а и са в синхрон с един от регламентирания в Закона за здравето основни принципи при лечението на такива лица, а именно - минимално ограничаване на личната свобода и зачитане правата на пациента.

В решението си по конституционно дело №12/2021 г. съдът е категоричен, че „конституционното право на защита може да се реализира в своята пълнота, само ако пътят до съда не е затворен, тъй като единствено състезателният публичен съдебен процес при равенство на спорещите страни в смисъла по чл. 121 от Конституцията може да осигури разкриването на истината и точното прилагане на закона. Недвусмислено и безусловно е приел, че правото на съдебна защита, въпреки че не е изрично формулирано в Основния закон, в рамките на по-общата постановка на чл. 56 от Конституцията трябва да се счита за принцип на правовата държава (Решение № 11 от 2016 г. по к. д. № 7/2016 г.). В правовата държава съдебната защита на правата е определящата форма на защита. Съдебната защита винаги трябва да съществува като възможност и никакви съображения не могат да я изключат при положение, че съдилищата са органите, които Конституцията овластява да правораздават (Решение № 1 от 2012 г. по к. д. № 10/2011 г.)”.

Според КС, към тези трайно установени и последователно разгърнати в практиката на Конституционния съд положения относно правото на защита следва да се прибави и специфичното право на обвиняемия да бъде физически изправен пред съдия при първоначалното вземане на мярката за неотклонение задържане под стража, а аз бих си позволила да добавя - и правото на лице с психично разстройство да се яви лично пред съда, преди да се прецени дали следва същото да бъде настанено за задължително лечение. Което впрочем предвижда изречение първо от същата тази разпоредба на чл. 158, ал. 3.

Изцяло в синхрон с настоящото искане са мотивите на конституционните съдии относно възможностите за временно ограничаване на правата на

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

гражданите – в хипотезата на чл. 158, ал. 5, изр. трето от закона за здравето при обявено извънредно положение, военно положение, бедствие, епидемия, извънредна епидемична обстановка или други форсмажорни обстоятелства.

Съдът е приел, че в условията на обявено извънредно положение единствено законодателният орган в рамките на законодателната целесъобразност, упражнена в конституционно установените граници, е правомощен по смисъла на чл. 57, ал. 3 от Конституцията с конкретен закон да ограничи временно упражняването на отделни права на гражданите. Това той трябва да стори след преценка на специфичните параметри на заплахата и при обоснована нужда или невъзможност предвид ситуацията определени основни права, които Конституцията допуска да бъдат дерогирани, да бъдат упражнявани в пълен обем или пък изобщо. Едва тогава законодателят може да постанови със закон временно ограничаване на упражняването им в пределите, необходими за справяне с конкретната заплахата за държавата и обществото и за цели, които Основният закон определя като по-висши конституционни ценности. Дори и в условията на обявено извънредно положение обаче основният принцип на правовата държава трябва да бъде спазван.

Приложими към настоящото искане са и разсъжденията на съда, че в частта "бедствие, епидемия, други форсмажорни обстоятелства" нормата противоречи на чл. 4, ал. 1 от Конституцията не само защото не въвежда стандарта за това ограничаване, като не посочва кои са онези по-висши конституционни ценности, които оправдават ограничаването на правото на обвиняемия да бъде изправен пред съда, а и защото не отговаря на стандартите на принципа на правовата държава във формален смисъл, който изисква законите да са ясни, точни и непротиворечиви. Липсва определение на понятията бедствие, епидемия и други форсмажорни обстоятелства, направено изрично за нуждите на наказателното съдопроизводство, съобразено с целите и принципите на наказателния процес, което създава опасност от нееднаквото им тълкуване и противоречиво прилагане. Изброяването, предвид употребата на израза "или други форсмажорни обстоятелства", не е изчерпателно, а това е недопустимо за разпоредба, която засяга важни индивидуални права.

Предвид изложеното и като се вземат предвид и другите аргументи, изложени в цитираното конституционно решение, намирам, че чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето противоречи на разпоредбите на чл. 4, ал. 1, чл. 30, чл. 56 и чл. 122 от Конституцията на Република България.

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
УВАЖАЕМИ КОНСТИТУЦИОННИ СЪДИИ,

Предвид изложеното и на основание чл. 150, ал. 3 от Конституцията на Република България, моля да образувате конституционно дело и да обявите за противоконституционна разпоредбата чл. 158, ал. 5, изр. трето от Закона за здравето (Доп. - ДВ, бр. 110 от 2020 г., в сила от 30.06.2021 г.) поради противоречието ѝ с разпоредбите на чл. 4, ал. 1, чл. 30, чл. 56 и чл. 122 от Основния закон.

Моля да конституирате като заинтересувани страни по делото Народното събрание, Президента на Републиката, Министерския съвет, Върховния административен съд и Върховния касационен съд.

Прилагам преписи от искането за предложените заинтересувани страни по делото.

С уважение,

ПРОФ. Д-Р ДИАНА КОВАЧЕВА
ОМБУДСМАН НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ